

Ivana Gačanović

Odeljenje za etnologiju i antropologiju

Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu

ivgacanovic@gmail.com

Problem globalnog rangiranja univerziteta ili o iskušenjima savremenih visokoobrazovnih sistema

Apstrakt: U radu je razmotreno sve popularnije globalno rangiranje univerziteta i njegov uticaj na promenu same ideje univerzitetâ i njihovih društvenih i kulturnih uloga. Jedna od suštinskih posledica ove pojave jeste sve veća potreba da se svojstva, odlike i rezultati upoređuju na globalnom nivou. Sam proces upoređivanja najčešće podrazumeva redukovanje pojava na što manji broj njihovih karakteristika, i ako je moguće, što merljivijih. Sve popularnija, i u političkom smislu sve relevantnija globalna rangiranja univerziteta predstavljaju jedan od pojava oblika datog fenomena. U ovom radu sam, dakle, pokušala da ukažem na važnost i kompleksnost implikacija ovog fenomena na opštu ideju visokog obrazovanja, od kojih je jedna od najuočljivijih ta da univerziteti danas podležu svojevrsnoj manipulaciji koja je u funkciji kontrole, efikasnosti, iskoristivosti i drugih pragmatičnih faktora koji nisu u suštinskoj vezi sa kvalitetom visokog obrazovanja u njegovom izvornom značenju.

Ključne reči: globalizacija, rangiranje univerziteta, antropologija nauke, antropologija obrazovanja, kvalitet i kvantitet

Uvod

Poslednjih nekoliko godina se sa sve većim nestrpljenjem čeka na već fiksirane datume u kalendarima visokog obrazovanja, koje su utvrdile različite agencije za rangiranje univerziteta. Globalne rang-liste univerzitetâ danas, kako se pokazuje, postaju jedan od ključnih jemaca njihovog "kvaliteta" i akademske reputacije. U članku izdvajam nekoliko problema koji se tiču datog fenomena i koje smatram vrednim akademske pažnje i naučnog ispitivanja. Kao jedno od najvažnijih izdvajam pitanje – kako i zbog čega je došlo do toga da tako pregledne i, za stepen složenosti fenomena koji "opisuju", preterano jednostavne liste postanu jedan od najvažnijih izvora informacija o kvalitetu univerziteta, i kakve su implikacije ove pojave po neke od osnovnih pretpostavki o visokom

obrazovanju? Ovaj rad, s jedne strane, predstavlja pokušaj usmeravanja fokusa na dato pitanje, i zbog toga je u velikoj meri deskriptivnog karaktera, ali osnovna intencija mi je da ukážem na to da pred nama iskrsava još jedna očigledna manifestacija razvoja globalne kulture, ili konkretnije, niz globalizacijskih indikatora kulture visokog obrazovanja, koji dovode do rekonceptualizacije smisla i svrhe univerziteta kao visokoobrazovnih institucija.

Iako je u antropologiji razvijena čitava oblast istraživanja koja se bavi pitanjima vezanim za savremeno obrazovanje (antropologija obrazovanja), rangiranje univerziteta do sada nije predstavljalo temu posebnog antropološkog ispitivanja, mada je veoma verovatno da će se to ubrzo promeniti. Data tema sve više dobija na značaju u različitim institucionalnim okvirima, o čemu, na primer, govori broj organizacija koje se bave pitanjima rangiranja, koji je toliko porastao da su one oformile i sopstvenu ekspertsku grupu koja priprema izveštaje za Unesco. S druge strane, sve više teorijskih i praktičnih komentara vezanih za ovaj fenomen (pri čemu posebno mislim na one koji ga problematizuju i koji ukazuju na sve veće promene u samoj kulturi rada na univerzitetima koje iz njega proističu), jasno govore o vitalnosti i fertlnosti ove pojave, a pokazaće se, i o njenom političkom, ekonomskom, društvenom i kulturnom značaju.

Postoji nekoliko tema povezanih sa fenomenom globalnih rangiranja univerzitetâ, koje bi mogle biti interesantne za antropološku analizu. U teorijskom smislu, interesantno je ispitati na koje sve načine procesi globalizacije, ili tzv. "ekonomija znanja", utiču na promenu ideje i svrhe, kao i na politike institucija visokog obrazovanja, pa samim tim i na preoblikovanje društvenog, ekonomskog i kulturnog života.¹ Iako su sistemi visokog obrazovanja, po definiciji, od uvek bili otvoreni za međunarodne (globalne) razmene iskustava i ideja, pojava globalnih rangiranja univerziteta ovu otvorenost usmerava u nove pravce odnosa, pri čemu se jedan od najupečatljivijih može okarakterisati kao odnos *konkurencije*. Pritom, da bi bilo koje takmičenje imalo smisla, potrebno je uspostaviti izvesntan skup uporedivih kriterijuma među telima koja su u igri, što podrazumeva implicitno postavljanje putokaza prema kojima treba upravljati i modifikovati akademske kulture i reformisati obrazovne prostore. Prateći Lismanovo stanovište da "ono što se u ideologiji rangiranja pojavljuje kao empirijsko pobrojavanje postojećih kvaliteta, pri pomnijem promatranju otkriva posve normativan karakter" (Liessmann 2008, 73), smatram da na ovu – normativnu crtu rangiranja treba obratiti posebnu pažnju, naročito iz perspektive teorija o odnosima moći. Takođe, nivelizacija sistemâ visokog obrazovanja putem nametanja istih kriterijuma često potpuno različito organizovanim sistemima visokog obra-

¹ Želela bih da napomenem da temu globalnih rangiranja univerzitetâ smatram jednom od globalnih manifestacija birokratizacije visokog obrazovanja, čime se bavim u svojoj doktorskoj disertaciji (v. detaljnije u: Gačanović 2009).

zovanja širom sveta, može imati značajne posledice po *različitost*, kako kulturâ znanja, tako i akademskih kultura, koja je ranije imala važnu ulogu u razmeni naučnih iskustava (odnosno, davala podsticaj za takvu vrstu razmene). Pored toga, vrlo je važno pitanje promene značenja i značaja vrsta znanja i istraživanja u savremenim društveno-ekonomsko-političkim okolnostima, kao i pitanje današnje pozicije društveno-humanističkih naučnih disciplina u odnosu na prirodne i tehničke nauke u kontekstu birokratizacije nauke i visokog obrazovanja.

Poslednje pitanje vodi nas na sledeći nivo koji smatram veoma važnim za antropološku analizu, ali nesumnjivo i za iscrpan komentar iz drugih društvenih nauka i humanističkih disciplina, a tiče se problema "predstavljanja stvarnosti". Rangiranje univerziteta predstavlja specifičan način procene kvaliteta univerziteta, i kao i sve druge vrste rangiranja, pre svega se opunomoćuje kvantitativnim pokazateljima, što je, uostalom, u skladu sa trenutno vladajućom *paradigmom brojanja i merenja* istraživačkih rezultata, ali i samih istraživača (v. Milenković 2009). Zbog toga, kvantitativno merenje predstavlja dominantan način ocene rada univerziteta, što, naravno, podrazumeva i merenje naučno-istraživačkog učinka na nivou pojedinca. U stvari, jedini tip saznanja koji se može postići putem rangiranja i jeste moguć samo na osnovu kvantitativnih podataka. Problem, dakle, ne leži u tome što se kvantitativni podaci uopšte koriste, već u tome što tabelarni i razni drugi šematski prikazi imaju ulogu ključnih dokaza o postignućima univerziteta kao obrazovnih ustanova. Zadatak antropološke analize jeste da pokaže u kojim kontekstima i kakvim odnosima moći taj sve dominantniji statistički pogled na stvarnost postaje nužan i dominantan, kako je uopšte postao relevantan, a kada dovoljan.

Ovu svojevrsnu ideologiju rangiranja pokušaću da predstavim pomoću ocrtavanja nekih od osnovnih kontura konteksta koji je pružio veoma povoljno tle za njeno širenje. Nakon opisa osnovnih metodoloških polazišta na osnovu kojih se vrše rangiranja u dve vodeće agencije iz ove oblasti, ponudiću pregled nekih od najuočljivijih promena u domenu nauke i visokog obrazovanja koje ovaj fenomen implicira a koje, sada već, predstavljaju tip globalne kulturne promene.

Uzroci, motivi i dometi globalnih rangiranja univerziteta

Ideja rangiranja rođena je upravo u akademskom okruženju, na samim univerzitetima, a realizovana je na različite načine, s različitim svrhama i na osnovu različitih kriterijuma tokom čitavog XX veka, pri čemu je najveći uzlet dobila poslednjih nekoliko godina.² Rangiranja na nacionalnom nivou da-

² Treba napomenuti da rangiranje univerziteta u SAD postoji već decenijama. Majers i Roub navode da je akademsko rangiranje najznačajnije promene doživelo objavljivanjem dodiplomskih reputacijskih rangiranja 1983. godine, od strane *U.S. News*

nas se obavljaju u više od četrdeset zemalja sveta, dok su rangiranja na globalnom nivou relativno novija pojava (vrše se od 2003. godine) i, s obzirom da su apetiti za prednjačenjem uveliko prevazišli nacionalne granice i da je atribut "svetski" postao jedini pravi pokazatelj krajnje ostvarenosti (što važi za sve tipove i oblike ambicioznosti), potonja su, svakako, mnogo uticajnija od ovih prvih. Jednom od suštinskih posledica globalizacije, zbog toga, smatram upravo sve veću potrebu da se stvari *upoređuju* na globalnom nivou, pri čemu upoređivanje najčešće podrazumeva ekstremno redukovanje pojava, naročito na one njihove "merljive" karakteristike. Globalna rangiranja univerziteta predstavljaju jedan od pojava oblika ovakvih tendencija.

Neke od najpoznatijih i najuticajnijih globalnih rang-listi kreirale su agencije *The Academic Ranking of World Universities* (ARWU)³ 2003. godine, QS THE⁴ i *Webometrics*⁵ 2004. godine, *Performance Ranking of Scientific Papers for Research Universities* 2007. (Tajvan)⁶ i *US News & World Report's (USNWR) World's Best Colleges and Universities* 2008.⁷ Rezultati ovakvih rangiranja objavljuju se u renomiranim internacionalnim časopisima i publikacijama specijalizovanim za visoko obrazovanje⁸, kao i u mnogim žanrovima, u izdanjima agencija i organizacija iz ove, sada već privredne oblasti.

Inicijalne ciljne grupe, ondosno grupe konzumenata kojima su globalne rang-liste univerziteta bile izvorno namenjene, bili su studenti i njihovi roditelji, ali ubrzo se opseg zainteresovanih proširio pa sada, između ostalih, obuhvata i kreatore državnih politikâ, visoko-obrazovne institucije, kao i mnoge druge interesne grupe. Pri tom, globalna rangiranja su se pojavila sa sličnim ciljevima kao i ona na nacionalnom nivou (Hazelkorn 2009a, 8), ali su uzroci i motivi za njihovo kreiranje bili različiti. Na primer, nastanak nekih od prvih nacionalnih rang-listi u SAD provocirale su obrazovne institucije koje nude doktorske pro-

and World Report-a. Od trenutka kada su počele da se objavljuju u javno dostupnim časopisima, postale su čitanije i uticajnije od bilo koje pre njih (Myers and Robe 2009, 16-17), što se, naravno, odnosi na vreme pre pojave globalnih rangiranja. Pregledan i vrlo koristan istorijat rangiranja univerziteta ova dva autora su ponudila u navedenom tekstu (v., takođe, Webster 1992).

³ V. na Internet adresi: <http://www.arwu.org/>.

⁴ V. na Internet adresi: <http://www.topuniversities.com/>.

⁵ U skladu s internacionalnim pokretom ka otvorenoj nauci, Webometrics meri istraživačku produktivnost na osnovu *web* prisutnosti. V. Internet adresu: <http://www.webometrics.info/>.

⁶ V. na Internet adresi: <http://ranking.heeact.edu.tw/en-us/2009/page/methodology>.

⁷ V. na Internet adresi: <http://www.usnews.com/articles/education/worlds-best-universities/2009/10/20/worlds-best-universities-top-200.html>.

⁸ Neki od tih časopisa su *Times Higher Education Supplement*, *Education Guardian* (u Velikoj Britaniji), azijski *Asiaweek* (čije su rang-liste odbačene 2000. godine), *Asahi Shimbun*, *Weekly Diamond*, i drugi časopisi u Japanu (v. detaljinje u: Osako s.a., 63).

grame, kako bi se informisale o akademskom kvalitetu programa, i na osnovu toga odredile "intelektualnu snagu aplikanata" (Myers and Robe 2009, 21). No, jedna od najopštijih potreba koja je navodno trebalo da bude zadovoljena pravljjenjem globalnih rang-listi univerziteta sastojala se u nedostataku komparativnih informacija o visokom obrazovanju (loc.cit.), kao i potreba za javnom odgovornošću visokoobrazovnih institucija, ali sada i izvan granica nacionalnih država⁹.

Funkcionisanje univerzitetâ uslovljeno je i uslovljava funkcionisanje socijalnog, političkog i ekonomskog konteksta kome pripada, i zbog toga bi univerziteti u idealnim uslovima trebalo da snose odgovornost na više nivoa – a) prema svom akademskom personalu (kako bi zaposleni radili u odgovarajućoj radnoj klimi i tako imali veliku mogućnost za naučni napredak); b) prema državi (produktivno korišćenje materijalnih sredstava) i c) prema studentima i društvu uopšte (sadržajno obrazovno iskustvo, naučno obrazovanje i profesionalno osposobljavanje radi postizanja boljeg kvaliteta života) (Vidovich and Slee 2001; Löfström 2002; Corbett 1992; u Anninos¹⁰). Ovakva odredba odgovornosti, kao i mnoge druge sličnog sadržaja, koje dolaze iz različitih sektora poslovnih administracija, verovatno bi se mogla okarakterisati kao korektna, ali samo kada bi se iz čitavog predmeta izostavili mnogi faktori koji ga čine problematičnim. Pre nego što skiciram neke od tih faktora, dodaću još nekoliko kontura konteksta u kome se rangirajuća metrika ističe kao najvažniji količnik univerzitetskih dostignuća.

Kao što sam već istakla, za najvažniji činilac sve veće popularnosti globalnih rangiranja uzimam rast globalne konkurencije među univerzitetima. Iako je, navodno, opšta "pomama" za obrazovanjem na što boljim (bolje rangiranim) i samim tim uglednijim univerzitetima posledica želje za "pravim" obrazovanjem¹¹, odlučivanje na osnovu plasmana nekog univerziteta na svetskoj rang-listi može predstavljati veoma problematičnu referencu kvaliteta (o čemu ću detaljnije pisati u sledećem odeljku teksta). Mnogi predstavnici univerzitetâ smatraju da rangiranja pomažu u održavanju i izgradnji institucionalne pozicije i reputacije; dobri studenti koriste rang-liste pri "sužavanju" izbora fakulteta, naročito post-diplomci; a ključne interesne grupe ih koriste pri odlukama o akreditaciji, finansiranju, sponzorisiranju i zapošljavanju (*IMHE*, decembar 2007). Prema upitniku koji je sproveden u okviru OECD-ovog Programa za institucionalni menadž-

⁹ O problemu savremenog tvrdog naglaska na javnoj odgovornosti, ili "transparentnosti", posebno u domenu nastave i istraživanja u visokom obrazovanju, v. Strathern (2000).

¹⁰ Tekst datog autora dostupan je na Internet adresi: <http://www.ep.liu.se/ecp/026/111/ecp0726111.pdf>, i ne sadrži podatke kao što su godina izdanja i brojevi strana.

¹¹ Značenje pojma "pravo" obrazovanje zahteva posebno ispitivanje, i smatram da je bavljenje datim pitanjem od velike važnosti pri pokušaju razumevanja načina na koje funkcionišu današnji univerziteti i šta se od njih očekuje/šta sami žele da postignu. Veoma interesantnu filozofsku raspravu na temu savremenog shvatanja obrazovanja ponudion je Lisman (Liessmann 2008).

ment u visokom obrazovanju (IMHE), ključnu determinantu za kandidate predstavlja reputacija univerziteta, koja se stiče na osnovu mesta na rang-listi. Rezultati ovog upitnika takođe pokazuju da skoro 50% ispitanika koristi svoj institucionalni plasman u javne svrhe, za novinske izveštaje, zvanične prezentacije i na svojim veb sajtovima, a 68% njih koristi plasman na rang-listi kao menadžmentsko oruđe za strateške, organizacione i upravne i/ili akademske promene (ibid., 1). U prilog ovim podacima govore i izvori koje pruža Hazelkorn, po kojima se samo 8% ispitanika izjasnilo da globalne rang-liste nisu podstakle nijednu njihovu akciju (Hazelkorn 2009b).

Naravno, u čitavoj trci po rang-listama ne sme se zaboraviti da mesto koje određeni univerzitet zauzima na listi nije samo problem sistema visokog obrazovanja date zemlje, jer se "univerziteti ne sastoje iz individualizovanih organizacionih jedinica, već rade *unutar* i značajno utiču *na* širi ekonomski i društveni sistem kome pripadaju" (Anninos, ibid., kurziv moj). Prema tome, rangiranja utiču i na nacionalna i međunarodna partnerstva i saradnju. Budući da tragaju za internacionalnim partnerstvima sa univerzitetima približne snage i kvaliteta, današnji univerziteti su veoma zainteresovani za to "kako stoje" strani univerziteti. Važnost globalnih rangiranja, kao instrumenata za reviziju i kvalitativnu procenu univerziteta toliko je porasla, da "strane vlade idu toliko daleko da količinu i usmeravanje novca u visokom obrazovanju baziraju na plasmanu date institucije na rang listi" (Myers and Robe 2009, 21-22). Ciljevi nacionalnih strategija, odnosi vlada prema sistemu visokog obrazovanja i uloge pojedinačnih institucija su, takođe, u velikoj meri rukovođeni ovim rang-listama (Hazelkorn 2009a, 7). Prema istraživanju IMHE-a, određeni predstavnici univerziteta saopštavaju da pre nego što uđu u diskusiju o istraživanjima i akademskim programima sa svojim potencijalnim partnerima, prvo gledaju gde se oni nalaze na listi. Ovakvi trendovi dalje sugerišu da visoki plasmani na rang-listama pozitivno utiču na broj prijava, na navodnu filantropiju, regrutovanje diplomaca, na vladajuće odbore i javnu politiku (IMHE, loc.cit.). Na osnovu ovoga se, dakle, slobodno može zaključiti da ciljnu grupu kojoj su upućeni podaci sa rang-lista univerziteta čine: vlada kao mušterija, finansijer i regulator sektora javnih službi; industrija koja možda želi sebi da obezbedi radnu snagu, npr., svršene diplomce iz državnog visoko-obrazovnog sistema, kao i istraživačke kapacitete takmičarskih univerziteta; i, naravno, studenti koji se sve više tumače kao kupci profesionalnih obrazovnih usluga u visokom obrazovanju koje se pretvara u tržište (v. Cooper 2007, loc.cit.).

Kuper, kao i mnogi drugi autori koji su se bavili analizom funkcija savremenih obrazovnih sistema, smatraju da je visoko obrazovanje u poslednje dve decenije transformisano u industrije za osiguravanje kvaliteta¹². Osako, slično to-

¹² Kuper, na primer, u prilog ovoj tezi navodi brojne inicijative u Velikoj Britaniji koje za osnovni cilj imaju pribavljanje materijala na osnovu kojih se prave rang-liste u novinama kao

me, smatra da je "osiguranje kvaliteta" postala ključna reč u visokom obrazovanju (Osako, s.a.), što govori o tome koliko se tržišna terminologija uvukla u pore visokoobrazovnih sistema širom sveta (barem u onim zemljama koje nastoje da sudeluju u "ekonomiji znanja"). Globalne rang-liste su postale jedan od najilustrativnijih indikatora marketizacije visokog obrazovanja i globalne bitke za prestižni položaj svetske akademske klase. Ilustrativan primer marketizacije visokog obrazovanja vidljiv je, između ostalog, i u Velikoj Britaniji¹³. Prema Kuperu, visoko obrazovanje u Velikoj Britaniji stupilo je u svoju novu fazu – koja podrazumeva komoditizaciju obrazovanja i njegovu prezentaciju u maniru "commodity service-a", ili usluga koje plaćaju kupci i klijenti. To se ogleda i u povećanoj konkurenciji između visokoobrazovnih sistema, koji operišu unutar takmičarskog tržišta baziranog na faktorima kao što su cena i reputacija servisnog provajdera. I sam premijer Bler je izjavljivao da želi da napravi tržište unutar visoko-obrazovnog sistema u VB (Cooper 2007, 20-21; v. takođe Cooper 2004). Pojava merkantilizacije obrazovanja smatra se jednim od osnovnih razloga koji je uticao na redefinisane savremenih koncepcija sistema visokog obrazovanja, posebno u političkom diskursu, jer počinje da se podrazumeva da treba da pružaju studentima "commodity services" (Ibid, 21). Ovakve konstatacije se, opet, uklapaju u scenario po kome je potpuno razumno visoko obrazovanje gledati kao samo još jednu vrstu robe na tržištu, koja se može kupiti i prodati u obliku profesionalnih usluga za određenu cenu (Shore & Wright 2000; Cooper 2004, 2007; Douglas & Douglas 2006). Ipak, ono što moramo imati u vidu kod ovakvih scenarija, jeste da je obrazovanje specifična roba, i to što je osnovna karakteristika ove "robe" njena interaktivna priroda, odn. to što obrazovanje zahteva aktivnu participaciju njegovih "kupaca"(v. Cooper 2007, 23).

Iako su određeni aspekti tržišnog diskursa veoma očigledni kada se čak i površno razmotre neke osnovne svrhe globalnih rang-listi, data tema predstavlja samo jednu manifestaciju promena do kojih je došlo u sferi visokog obrazovanja (u ovom slučaju, rang-liste predstavljaju samo sredstvo pomoću koga se promene filtriraju). Način na koji one same generišu promene mogu se naslutiti i iz njihovog skiciranog opisa i nekih od reakcija na rangiranja univerziteta.

Radi jasnijeg uvida u to na koji način se vrše globalna rangiranja univerziteta, navešću neke osnovne metode rangiranja kojima se koriste dve vodeće agencije u ovoj oblasti – ARWU (*Academic Ranking of World Universities*) i svetske rang-liste THES (*The Times Higher Education Supplement*). Ove dve

što su *Times* i *Guardian*, na osnovu kojih su potencijalni studenti pozvani da razmotre komparativni status i "kvalitet" takmičarskih akademskih institucija (Cooper 2007, 26). Veza no za slične inicijative u Velikoj Britaniji videti, takođe, Shore and Wright (1999).

¹³ Obično se pojava komoditizacije vezivala za sistem visokog obrazovanja u SAD (v. Delanty 2003), mada je ova pojava uočena i u visokoobrazovnim sistemima u Indiji, Australiji, SAD, VB (Cooper 2007). O ovom problemu videti i studiju Boka Dereka (2005).

vodeće rang liste dobijaju sve veći kredibilitet zahvaljujući njihovoj jednostavnosti i tome što pružaju informacije "potrošačkog tipa" (koje su nezavisne od sektora visokog obrazovanja), i smatraju se standardima savremenog rangiranja univerziteta.

Načini rangiranja

Rangiranja se vrše na osnovu određenog broja indikatora, koji se razlikuju u različitim sistemima rangiranja. Ali može se reći da se informacije, generalno, crpe iz tri glavna izvora – 1) "nezavisni" izvori trećeg lica, npr. vladine baze podataka; 2) izvori visokoobrazovnih ustanova; 3) podaci anketa ili upitnika među studentima, poslodavcima i drugim interesnim grupama (Hazelkorn 2009a, 2). S obzirom na odsustvo pouzdanih i javno dostupnih, međunacionalno uporedivih podataka, kreatori globalnih rangiranja su (primorani) da mere istraživanja u širokim potezima, a ne pun opseg univerzitetskih aktivnosti. Kao takva, rangiranja se u najvećoj meri baziraju na tradicionalnim istraživačkim autputima koje pruža bibliometrija i citatne baze podataka, bilo da su one preuzete od *Thompson ISI-a*, *Elsevier-Scopus-a* ili nekog drugog.

Šangajska lista – Academic Ranking of World Universities (ARWU)

ARWU je sve do 2008. godine bio "brend lider" u oblasti globalnih rangiranja univerziteta (*IMHE* *ibid.*, 1). Rangiranje ARWU-a je prvi put objavljeno u junu 2003. godine, od strane *Center for World-Class Universities* i *Institute of Higher Education of Shanghai Jiao Tong University-a* iz Kine, a finansirano je od strane kineske vlade. Ovaj, kao i ostali sistemi rangiranja, ažurira se svake godine. Prva namena kreatora šangajske rang-liste bila je da odrede gde i kako se kotiraju kineski univerziteti u svetu, ali ubrzo su njihove liste počeli i drugi da koriste s istim ciljem, posebno kada su njihovi rezultati počeli da se objavljuju u internacionalno etabliranim časopisima, kao što je *The Economist*. Od 2009. godine nezavisna organizacija *Shanghai Ranking Consultancy* objavljuje rezultate ARWU rangiranja.

Za svoja rangiranja ARWU koristi šest "objektivnih"¹⁴ indikatora, ili "dobrih standarda" za rangiranje univerziteta u svetu. To su: 1) alumni – indikator koji se odnosi na broj alumnista dobitnika Nobelove nagrade i odlikovanja iz određene studijske oblasti (eng. Fields Medals). Alumnisti su oni koji su stekli

¹⁴ Na ovom mestu želim da izrazim sumnju u navedeni opis, i smatram da je pri korišćenju ovog termina važno napomenuti da su statistički podaci uvek bazirani na *nečijoj* definiciji toga šta se meri i kako se to da izmeriti (v. npr. Patton 1987, u Roberts 2002, kurziv moj).

bačelor, master ili doktorska zvanja na određenom univerzitetu, pri čemu se najviše bodova dobija za one koji su stekli date diplome što bliže trenutku rangiranja. Ovo se smatra indikatorom *kvaliteta obrazovanja*. 2) Nagrade – indikator koji obuhvta ukupan broj zaposlenih na određenom univerzitetu koji su dobili Nobelove nagrade iz fizike, hemije, medicine i matematike. U ovaj broj se uračunavaju samo oni koji su u trenutku dobijanja nagrade bili zaposleni na tom univerzitetu, pri čemu taj trenutak, takođe, utiče na broj bodova s obzirom na njegovu vremensku udaljenost od trenutka rangiranja. 3) Broj visokocitiranih istraživača (HiCi) – ova vrsta pobrojavanja poverena je agencijama za evaluaciju u obrazovanju i nauci (*Thomson Scientific*), čiji se rezultati objavljuju u Bibliometrijskom izveštaju o časopisima. Prethodne dve tačke smatraju se indikatorima *kvaliteta nastavnog kadra univerziteta* (Quality of Faculty). 4) Broj članaka objavljenih u *Nature and Science* četiri godine pre trenutka rangiranja i 5) broj članaka indeksiranih u *Science Citation Index - Expanded*¹⁵ i u *Social Sciences Citation Index*¹⁶, objavljenih u prethodnoj godini od trenutka rangiranja. Ova dva elementa predstavljaju indikatore koji treba da zadovolje kriterijum *istraživačkog učinka*. Za poslednji kriterijum određivanja mesta na rang-listi nekog univerziteta – *ukupno akademsko dostignuće nekog univerziteta* – smatra se indikativnim; 6) deljenje broja bodova dobijenih iz prethodnih pet indikatora brojem stalno zaposlenih na datom univerzitetu¹⁷. Ukratko, osnovni kriterijumi za rangiranje su: kvalitet obrazovanja, kvalitet nastavnog kadra univerziteta, ishodi istraživanja i veličina institucije¹⁸.

Iz opisa kriterijuma na osnovu kojih se vrše merenja univerzitetske prakse od strane ARWU, očigledno je da se za ovu vrstu rangiranja koriste isključivo kvantitativna (odnosno statistička) merila, što im je u atmosferi sunovrata u tehnokratizaciju nauke i visokog obrazovanja zapravo i davalo najveći kredibilitet (cf. npr. Milenković 2009). Dovoljan je samo površan pogled na ovaj način merenja kvaliteta univerziteta da bi se uočilo nekoliko vrlo problematičnih mesta, kao što je to da se ovde možda i previše značaja pridaje prirodnim naukama, medicini i matematici (s obzirom da su dostignuća iz tih oblasti izdvojena kao posebni indikatori), kao i to da se premalo (zapravo – nimalo) važnosti daje nastavi i drugim aktivnostima na univerzitetima u odnosu na akademska i istraživačka postignuća. Takođe, s obzirom na indikatore

¹⁵ Pogledati na Internet adresi: <http://scientific.thomsonreuters.com/cgi-bin/jrnlst/jloptions.cgi?PC=D>.

¹⁶ Pogledati na Internet adresi: http://thomsonreuters.com/products_services/science/science_products/a-z/social_sciences_citation_index.

¹⁷ Detaljniji opis ARWU metodologije pogledati na Internet adresi: <http://www.arwu.org/ARWUMethodology2009.jsp>.

¹⁸ Hazelkorn nudi tabelarni prikaz toga šta koja rangiranja mere (Hazelkorn 2009a, 3), kao i indikatore istraživanja u pojedinim državama (ibid., 4).

3), 4) i 5), neki smatraju da ispunjavanje kriterijuma na koje se odnose ide u korist onim univerzitetima čiji zaposleni pišu na engleskom jeziku i da je, pri svemu tome, ova vrsta rangiranja prilično oštetila "fer poređenje". Evropska unija se, na primer, i sama našla na udaru ovakvog sistema rangiranja, izjavivši da bi "Evropa trebalo da razvije sopstveni sistem rangiranja kako bi izbegla uticaj univerzitetskih listi kao što je šangajska, koja nudi manjkavu procenu kvaliteta" ('Les Rapports du Sénat', Bourdin, July 2008, navedeno u Hazelkorn 2009b). Evropska unija je realizovala ovu ideju objavljivanjem namere da će 2010. godine razviti "nov multi-dimenzionalni sistem rangiranja globalnih razmera".¹⁹ Ovakva situacija, između ostalog, otvara mogućnost za pretpostavke o nacionalnoj/političkoj/ekonomskoj pristrasnosti u procesima rangiranja, koje u ovom radu neću dalje razvijati.

Florijanova tvrdnja da su rezultati šangajske liste nepouzdana, u velikoj meri je narušio kredibilitet ove rang-liste (Florian 2007).

Thimes Higher Education Supplement (THES)

Časopis THES (*The Times Higher Education Supplement*) je prvo rangiranje izvršio 2004. godine, u saradnji sa privatnom konsultantskom firmom QS (*Quacquarelli Symonds*), i od 2005. godine njegove rezultate objavljuje svake godine. Njihova saradnja je prekinuta 2009. i od 30. oktobra 2009. godine THES počinje da vrši rangiranja u kooperaciji sa *Thomson Reuters*-om²⁰. Prema uredniku THES-a, "rangiranja koja vrši THES su postala referentne tačke vladama i ekspertima u visokom obrazovanju širom sveta"²¹.

Ova rangiranja se obavljaju na osnovu četiri ustanovljena kriterijuma, ili "4 stuba" rangiranja, za koje se smatra da podupiru osnove jedne vodeće svetske (visokoobrazovne) institucije, za koje, doduše deklarativno, i sami smatraju da su veoma *kontroverzni*. Ti stubovi su: visokokvalitetno istraživanje²²; visokokvalitetna nastava; visoka stopa zaposlenosti diplomiranih; dobar "internacionalni imidž". Pored toga što ovako opisane stubove nosače smatraju kontroverznim, još kontroverznijim smatraju sopstveni odabir metoda za rangiranje, izra-

¹⁹ Na Internet adresi: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1942&format=HTML&aged=0 &language=EN&guiLanguage=en>

²⁰ V. na Internet adresi: http://thomsonreuters.com/content/press_room/sci/Thomson_Reuters_THE i <http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?sectioncode=26&storycode=408908&navcode=105>.

²¹ V. na Internet adresi: <http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?sectioncode=26&storycode=410604>.

²² Kriterijumi kvaliteta se subjektivno određuju od jednog do drugog sistema rangiranja, što predstavlja još jednu problematičnu komponentu datih poduhvata. O problematičnoj arbitrarnosti kriterijuma kvaliteta u visokom obrazovanju, na primeru podataka iz Velike Britanije, v. npr. u Kornbrot (2007).

žavajući ga kao problem uspostavljanja ravnoteže između kvalitativnih i kvantitativnih merenja. Istraživački tim *THES* se (verovatno u skladu sa dobrim manirima) pita – "da li su brojevi dovoljan pokazatelj kvaliteta ili reputacije univerziteta?" Čak i Evropska komisija smatra da je gotovo nemoguće kvantitativno evaluirati univerzitete širom sveta zbog ogromne razlike među univerzitetima u najraznovrsnijim zemljama i zbog tehničkih teškoća za postavljanje internacionalno uporedivih podataka²³. Ali *ipak*, i ovde se elegantno prevazilaze takve prigodno definisane "teškoćice", nagodbom prema kojoj rang liste mogu da pruže pomoć pri upoređivanju i identifikovanju univerziteta.

ARWU na određeni način predstavlja kritičku referencu na osnovu koje je kreirana metodologija THES-a. Dakle, THES se trudi da razvije drugačiji ("napredniji") pristup od ARWU – pri čemu nastoji da meri širu univerzitetsku aktivnost, uključujući tu i uspešnost učenja studenata, uključenost u zajednicu/inovacije, kao i stepen zaposlenosti. Osnovni indikatori kvaliteta univerziteta, na osnovu kojih THES vrši rangiranja univerziteta su sledeći: 1) *Akadska ekspertna evaluacija* (Academic Peer Review), koja se realizuje putem upitnika podeljenih na pet tematskih oblasti; 2) *ispitivanje poslodavaca*; 3) *odnos između studenata i nastavnog kadra na univerzitetu*; 4) citiranost zaposlenih na univerzitetu – ovaj indikator je danas "unapređen" i naziva se *procenom istraživačke izvrsnosti*, do koje se dolazi istraživanjem citiranosti; 5) broj *internacionalnog nastavno-naučnog osoblja* i 6) broj *internacionalnih studenata*.²⁴

Navedeni indikatori na kojima se bazira rangiranje THES-a odnose se na metodološki okvir rangiranja iz vremena kooperacije THES-a sa QS-om. Nakon raskida njihove saradnje, i uspostavljanja partnerstva između THES-a i Thomson Reuters-a, nisu isticani konkretni metodološki koraci na osnovu kojih se zasniva rangiranje THES-a. Umesto toga, primetno je konstantno naglašavanje urednika i ostalih članova tima THES-a na tome da postojeća metodologija mora što više da se poboljšava i usavršava. Činjenica da je osnovna delatnost kompanije QS prodaja usluga univerzitetima i da su mnoge kritike koje su upućivane rang-listama THES-a bile zapravo podstaknute sumnjom u rad firme QS, u velikoj meri objašnjava odluku THES-a da sa njom raskine saradnju²⁵. Može se reći da se stalno ponavljanje da THES konstantno radi na unapređivanju svoje metodologije najbolje posredno opravdava činjenicom da više ne saraduje sa QS-om i da sada ima svetski renomiranog partnera – *Thompson-Reuters*. Ipak,

²³ V. na Internet adresi: http://ec.europa.eu/research/headlines/news/article_03_12_31_en.html.

²⁴ Detaljniji opis ovde izloženih osnovnih metodoloških postavki THES-a videti na Internet adresi : <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/methodology/simple-overview>.

²⁵ Holmskov tekst je dostupan na Internet adresi: <http://www.oocities.com/universities06/ajueart.pdf>.

sama bibliometrija, disciplina čiji je rodonačelnik pomenuta kompanija, predstavlja još jedan element rangiranja koji samo produbljuje njihovu metodološku problematiku. Problem bibliometrije je već provocirao značajan broj stručnih i akademskih kritičkih komentara.²⁶

No, THES propagira još neke svoje "jače strane" u svetu globalnih rang-listi univerziteta. Pored kvantitativnih indikatora koji, kao što je rečeno, predstavljaju osnove merne jedinice u šangajskoj listi, THES uvodi i "kvalitativni" faktor, koji se u najvećoj meri zasniva na akademskoj ekspertskoj evaluaciji. Na ovaj segment svoje metodologije THES je posebno ponosan i označava ga kao "srce svoje analize". Osnovni princip ovog segmenta rangiranja, prema mišljenju THES tima, jeste da nastavno-naučno osoblje najbolje zna šta je to što identifikuje najbolje univerzitete. Tako je najveći deo ocene univerziteta (40%)²⁷ baziran na rezultatima upitnika/anketa koje se sprovode među zaposlenima na univerzitetima širom sveta. U ove ankete su uključeni svi, od nastavnika do rektora univerziteta, i njihov zadatak je da navedu trideset univerziteta koje smatraju najboljim iz određene oblasti (Baty 2009).

Međutim, veoma su podeljena mišljenja o validnosti ovog elementa ocene, i variraju od onih koji ovaj element smatraju veoma važnim, do onih koji misle da je i ekspertsko mišljenje i mišljenje poslodavaca subjektivno i irelevantno za rangiranje. Važno je zapitati se i o samim kriterijumima izbora eksperata koji daju eksternu ocenu²⁸. Odabir uzorka i način sprovođenja takvog "kvalitativnog" ispitivanja, barem po onome što se tvrdi u zvaničnim prezentacijama THES-a, teško da je u skladu s onim što se u društvenim naukama i humanističkim disciplinama smatra kvalitativnom analizom. Iako je kriterijum za odabir eksperata to da budu "istraživački-aktivni", malo je verovatno da su eksperti uzorke za svoje liste pravili na osnovu kvaliteta u nastavi. Štaviše, postoje i podaci na osnovu kojih je jasno da je ovakva vrsta ispitivanja podložna i različitim vrstama manipulacija odgovorima i rezultatima (detaljnu analizu i kritiku ovog segmenta metodologije THES-a v. u: Holmes 2006). Ipak, ova komponenta u celini čini relativno mali deo *ukupnog* proračuna, i oko 60% ukupnog rezultata otpada na istraživanje, što se pokazuje i time da je ekspertsko mišljenje u osnovi reputacijski proračun zasnovan na istraživačkom ugledu.²⁹

²⁶ U ovom kontekstu posebno bih istakla rad Ivana Kovačevića u kome su razmatrane Thomson Reuters-ove liste i u kome autor na primeru liste antropoloških časopisa pokazuje da je metodologija izrade te liste, u okvirima prihvaćene kvantifikacije, neprecizna, statistički neispravna i samim tim daje potpuno pogrešnu sliku o časopisima (Kovačević 2009).

²⁷ Isti procenat nosi i indikator naučne izvrsnosti.

²⁸ Detaljnije o problemima evaluacije nastave v. npr. Douglas and Douglas (2006).

²⁹ Detaljnije o ovom problemu videti u Myers i Robe (2009, 21).

S druge strane, zanimljivo je da je kritika sistema rangiranja koje sprovodi THES usmerena takođe i na to da je procenat koji otpada na vrednovanja eksterne ocene prevelik, jer se smatra previše subjektivnim kriterijumom. Dakle, pokušaj THES-a da smekša krutost metrike pomoću koje se ocenjuju univerziteti od strane ARWU-a, naišla je na negodovanja isto koliko su na njih naišla i "suva" kvantitativna merila. I sam stručni tim THES "priznaje" da se ne može meriti nešto tako neopipljivo kao što je kvalitet visokoobrazovnih institucija, ali, kako kažu, "imajući to u vidu, oni su *ipak* želeli da uhvate što više opipljivih i merljivih elemenata koji čine univerzitate modernim i svetskom klasom"³⁰.

Još jedan od jakih talasa kritike trenda globalnog rangiranja univerziteta, u metodološkom smislu, usmeren je na arbitrarnost odlučivanja o tome koje parametre treba uzeti u obzir. Ova kritika je najviše podstaknuta prostim uvidom u rezultate rang-listi koji su svi međusobno različiti³¹, što je logična posledica činjenice da se rang-liste prave na osnovu različitih indikatora. U tom smislu treba se osvrnuti i na sam pojam kvaliteta, tj. na pitanje – da li je stepen kvaliteta rangiranjem zaista moguće "pravedno izmeriti"? Prema jednom od opštih mesta kritike, rangiranje univerziteta prema "kvalitetu" može proizvesti ono što je Kasper nazvao "lažnom preciznošću" (Myers and Robe, 22-23). Jedna od specifičnih posledica visokopreciznih, rednih rangiranja, jeste i to što promene u metodologiji sistema rangiranja mogu da proizvedu promenu plasmana nekog univerziteta, a da se on nije, u bilo kom smislu, promenio u kvalitativnom pogledu (Ibid, 23). Pored toga, smatra se da jedan sistem rangiranja, baziran na skupu određenih kriterijuma i na određenim težištima, ne može da sudi o kvalitetu svih univerziteta na fer i ispravan način (opširnije o tome, v. Ibid, 23). Konačno, usled nepostojanja konsenzusa oko same definicije "akademskog kvaliteta", svaki sistem rangiranja stvara subjektivni vrednosni sud o tome koji kriterijumi reprezentuju "kvalitet" u visokom obrazovanju; dakle, izbor mera za rangiranje implicitno i arbitrarno definiše značenje "kvaliteta". Izlaz iz ovog problema mogao bi se naći u realizovanju ideje da pojedinci, odnosno, potrošači, s ovim u vidu, mogu sami da procene koje definicije kvaliteta se njima čine najprihvatljivijim. Data retorika "izbora", ipak, bila bi veoma kontroverzna, ako uzmemo u obzir činjenicu da postoje "najuglednije" liste čiji se kriterijumi, zahvaljujući njihovom svetskom kredibilitetu, često i ne dovode u pitanje.

Ne ulazeći u detaljnu analizu svih navedenih indikatora, od kojih se svaki može okarakterisati kao, u najmanju ruku, problematičan, pažnju bih još usmerila na problem neujednačenog vrednovanja naučnog i nastavnog rada u datim

³⁰ V. na Internet adresi: <http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?sectioncode=26&storycode=408562>.

³¹ Detaljnije podatke o mimoilaženju rezultata rangiranja, videti u Paget (2008). Dostupno na Internet adresi: http://www.allaboutuni.com/site/serv_publications.php?type=P&pub=16.

rangirajućim sistemima. Ono što se vrlo lako može zaključiti iz ovakvog okvirnog prikaza osnovnih metodoloških postavki datih vrsta rangiranja, jeste da se istraživanje, u ovom trenutku, uzima za mnogo relevantniji pokazatelj kvaliteta univerziteta od drugih vrsta univerzitetskih aktivnosti. Kao što je već pomenuto, ovaj nivo univerzitetske prakse se u metodologiji ARWU i ne spominje. Kvalitet nastave se u THES meri indikatorima odnosa između studenata i nastavnika. S obzirom da je u poslednje vreme metodologiji THES upućivano dosta kritika vezanih za nedovoljno obraćanje pažnje na merenje kvaliteta nastave na univerzitetima, oni u svojim najnovijim saopštenjima navode da njihov partner Thomson Reuters namerava uskoro da sprovede "prvo svetsko merenje kvaliteta nastave u visokom obrazovanju, zasnovano na kriterijumu reputacije"³².

Ipak, ideologija rangiranja jasno normira standarde dobre univerzitetske prakse i u ovom pogledu. S obzirom na problematičnost merenja ovog nivoa akademske prakse, izvesno je da se još dugo neće smiriti duhovi onih koji sa negodovanjem posmatraju metodološka rešenja za merenje kvaliteta nastave. A do tada nam ostaju merljiviji podaci, i dok su oni primarni, težiće se i ka njihovom zadovoljavanju, zanemarujući "ove druge". Ta pojava je jasna posledica rangirajuće ideologije, s obzirom da izgleda da se istraživačka izvrsnost može lakše "meriti". Iako to ne znači da je nastava, odnosno sam proces "obrazovanja", ili prenošenja znanja, potpuno nevažna (što pokazuju i nastojanja THES da se i ovaj "segment" kvaliteta univerziteta uvrsti u plasman na rang-listi), ipak je jasno da ono sada nema presudnu važnost. To potvrđuje, npr. direktor Univerziteta u Čikagu Robert Zimer (R. Zimmer), koji u izjavi za THES kao distinktivnu crtu savremenih (dobrih) univerziteta navodi upravo "strogo i intenzivno istraživanje"³³. Ovakve izjave, kojima se cirkularno pothranjuju i rukovodioci univerziteta i kreatori rang-listi, predstavljaju važne indikatore promena kriterijuma kvaliteta univerzitetske prakse, koja sve više počinje da preuzima oblik instituta i drugih istraživačkih ustanova, a sve manje mesta za akademsko obrazovanje (u tradicionalnom smislu), i naravno, na što veću praktičnu primenu znanja i ideja koje se na njima razvijaju. Bez obzira na to što postoje različita tumačenja ovakvog disbalansa vrednovanja u odnosu na nastavnu i istraživačku praksu u okviru rada na univerzitetu, sama ideja takvog razdvajanja je veoma važna za uvid u savrenu rekonceptualizaciju visokog obrazovanja. Ako se prisetimo, na primer, reči Karla Jaspersa, koji je smatrao da se "na univerzitetu ljudi ujedinjeni u jednu instituciju zarad poziva da pomoću nauke istinu i *traže i predaju*" (Jaspers 2003, 11), onda postaje savršeno jasno da se, pored svih drugih oblika koje dobija, savremena ideja univerziteta sve više udaljava od prvobitnih, humanističkih zamisli o njihovoj svrsishodnosti.

³² <http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?storycode=410709>

³³ Videti na prethodno navedenoj Internet adresi.

Nekoliko završnih komentara

"Najlakši način da popravite svoj rang jeste da ugasite humanističke nauke"
(Hazelkorn 2009, 1)

Globalne rang-liste su, dakle, naišle na ogroman talas kritike i negodovanja, posebno od strane onih koji su zahvaćeni rangiranjem i evaluacijama na raznim nivoima, ali ono što je zanimljivo kada je kritika ovog fenomena u pitanju, jeste činjenica da za sada nisu ponuđene eventualne alternative ovom trendu. Dok su svrha i dizajn rangiranja akademskog kvaliteta, od trenutka njihovog nastanka, evoluirali tokom veka, njihova istorija nas uči jedno: rangiranje univerziteta ispunjava jak potrošački zahtev za informacijama o "kvalitetu" institucija, a – *budući da tržišni akteri pod kvalitetom podrazumevaju rezultat komparativne kvantifikacije* – ona će vrlo verovatno opstati u bliskoj budućnosti (Myers and Robe 2009, 5). Jedna od cena uvođenja globalnih rang-listi jeste i ta što rangiranja potpiruju akademsko utrkivanje, primoravajući univerzitete i državne vlade na kontinuiranu "potragu za sve većim i većim prihodima", zbog čega će univerziteti koji ne mogu da odgovore na postavljene kriterijume ili nemaju "priзнat brend" automatski biti podcenjeni (IMHE, decembar 2007, 1), a proces obrazovanja po sebi biće neminovno zanemarena instanca u čitavoj slici. Majers i Roub upućuju na veoma zanimljivu posledicu gorenavedenih i mnogih drugih kritika na račun rangiranja, a to je da one samo pojačavaju težnje njihovih kreatora i zagovornika ka daljem usavršavanju metoda rangiranja (v. Ibid, 24), a nikako na mogućnost njihovog ignorisanja i prevazilaženja. Slikovit primer težnje ka poboljšavanju načina na koje se vrše evaluacije i rangiranja (što se može smatrati i oblikom kontrole ovih procesa), jeste objavljivanje *Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions*³⁴ 2006. godine. Prema Berlinskim principima, rang-liste služe mnogim svrhama – odgovaraju na potrebe potrošača tako što im nude lako čitljive informacije o tome kako "stoje" pojedini univerziteti; stimulišu takmičenje među njima; pružaju informacije na osnovu kojih se vrše finansijske raspodele i pomažu u pravljenju razlika između različitih tipova institucija i različitih programa i disciplina. Pored toga, kada se na pravi način razumeju i interpretiraju, one doprinose definiciji "kvaliteta" institucija visokog obrazovanja unutar određene zemlje, dopunjavajući strog rad koji se obavlja u kontekstu ocene kvaliteta i pregleda koji izvode javne i nezavisne agencije za

³⁴ V. na Internet adresi: http://www.che.de/downloads/Berlin_Principles_IREG_534.pdf. Ovi Principi sastavljeni su unutar grupe IREG (The International Ranking Expert Group), finansirane od strane UNESCO-vog Evropskog centra za visoko obrazovanje (European Center for Higher Education) i Instituta za visokoobrazovne politike (Institute for Higher Education Policy).

akreditaciju. Zbog svega ovoga, visokoobrazovne institucije su postale deo okvira nacionalne odgovornosti i procesa procene kvaliteta, i zbog toga sve više nacija želi da ima uvid u budući razvoj rangiranja³⁵.

Odnos univerziteta i države, pored pravnih i privrednih, ima i neke načelnije dimenzije, od kojih se možda najvažnija sastoji u tome što država, na kraju krajeva, presudno utiče na javni karakter nauke, a evidenciju o značaju koji u procesu obrazovno-političkih odlučivanja imaju rang-liste, pruža i Lisman, kada kaže da su sve relevantne odluke na tom nivou motivisane bilo lošim mestom na rang-listi, bilo željom za postizanjem što boljeg plasmana (v. Liessmann 2008, 63).

Prema Šmoterovom (Schmötter) mišljenju iz 1989. godine, koledži i univerziteti jedino sebe mogu kriviti za sve veći razvoj i uticaj rangiranja, jer se u visokom obrazovanju nije ponudio nekakav sopstveni (interni) sistem evaluacije kvaliteta, koji bi bio relevantan ili razumljiv potrošačima (Myers and Robe 2009, 22). Lisman, u tom smislu, razvijajući svoju tezu o sveopštoj neobrazovanosti "društva znanja", smatra da je osnovna odlika te neobrazovanosti sadržana u odricanju da se nešto uopšte razume, pa samim tim i preduzme (Liessmann, ibid). Ipak, postoje i optimističnija stanovišta, kao što je stanovište Šora i Rajt, koji veruju da je postavljanje sopstvenih kriterijuma i dalje moguće, i da predstavlja jedno od najboljih rešenja u čitavom sistemu problema koji se javljaju u visokom obrazovanju (Shore and Wright 1999). Smatram da antropolozi, pored ostalih istraživača, treba da ponude svoje odgovore na specifična pitanja koja se nameću pri razmatranjima svekolikih uticaja globalnih rangiranja – u kojoj meri rangiranja oblikuju naše razumevanje toga šta treba da konstituiše naše istraživanje, kako utiče na naše prioritete (posebno kurikularne) i kakva treba da je priroda doprinosa koja se očekuje od pojedinačnih visokoobrazovnih institucija, što su pitanja koja su se pokazala kao ključna za razumevanje globalnih procesa, kao i toga kako se ona prelamaju u našoj sredini – našim resornim ministarstvima, Univerzitetu i odgovarajućim regulatornim telima. Nalazim da je za početak ili nastavak istraživanja i promišljanja ovde razmatranog fenomena, kako u antropologiji tako i u svim drugim naučnim oblastima koja nalaze da je takav poduhvat vredan njihovog truda, sledeće shvatanje globalnih i svih drugih rangiranja u svetu visokoobrazovnih institucija veoma inspirativno i/ili kritički izazovno: *"Iza tamjana rituala vrednovanja i kontrole kvalitete postupno se nazire prestrukturiranje obrazovnog sektora koji se bez krznanja više ne rukovodi spoznajom, znanstvenom znatiželjom i akademskom slobodom, nego fantazmama efikasnosti, iskoristivosti, kontrole, vrhunske učinkovitosti i prilagođivanja – sve samim oblicima neobrazovanosti"* (Liessmann 2008, 74).

Pri razmatranju globalnog rangiranja univerziteta svakako je važno napomenuti i to da su glavni "igrači" u ovoj igri ipak prestižni univerziteti, jer indikatore

³⁵ V. na Internet adresi: http://www.che.de/downloads/Berlin_Principles_IREG_534.pdf.

kvaliteta koji se postavljaju u rangiranjima oni od početka ispunjavaju. Zbog toga je trivijalno naglašavati da su manje prestižni univerziteti primorani da teže tako postavljenim standardima. Jedan od zaključaka koji sam iznela u radu je to da kompetitivnost predstavlja jednu od najuočljivijih posledica globalnih rangiranja, ali – kompetitivnost između koga? S obzirom da je gotovo izvesno da ti neetablirani univerziteti nikada neće moći da dostignu broj kredita koji su potrebni za dobre plasmane, pored ostalog i zbog toga što se svi relevantni kapaciteti odlivaju u one na vrhu, čini se da su rezultati ovih listi ipak najkorisniji za univerzitete koji imaju izgleda da dosegnu željeno mesto. Konačno, ovo ne bi ni bilo zabrinjavajuće kada rang-liste ne bi uticale na političke odluke o pravcima reformi univerziteta u zemljama koje nemaju univerzitete "svetskog glasa", ili koje, pak, imaju jake univerzitete u društvenim naukama, humanističkim disciplinama i umetnostima. Ove oblasti na univerzitetima sve više "gube na snazi", s obzirom na to da ispunjavanje kriterijuma za bolji rang podrazumeva da treba ulagati u oblasti od "prioritetnijeg značaja". Pored toga, društvene nauke i humanističke discipline su "na gubitku" i u pogledu procene njihovih istraživačkih rezultata, jer pravila rangiranja nalažu da se kriterijumi kvaliteta, radi "što preciznijeg merenja", moraju redukovati, pa se tako na humanističke i društvene nauke često primenjuju kriterijumi za vrednovanje tehničko-tehnoloških nauka, koji su prvenstveno usmerene na primenu svojih istraživačkih rezultata³⁶. Ovakav razvoj situacije nije povoljan, ne samo po sve one koji se već osećaju ugroženim, već i za vlade koje podržavaju reforme koje su podstaknute ovim impulsom, što se posebno odnosi na zemlje u razvoju. Ono što antropolozi zainteresovani za ovo pitanje mogu da pruže jesu dalja refleksivna istraživanja sopstvene situacije i situacije u kojoj se nalazi čitavo društvo u ovom domenu. Za to vreme bi pripadnici struktura koje upravljaju reformatorskim tokovima u visokom obrazovanju možda trebalo da se potrudu da pročitaju neke od društveno-humanističkih radova, kako bi shvatili da "društvenjaci" ipak ne "prepričavaju prepričano" (kako je jednom prilikom izjavio jedan od ministara u Vladi Republike Srbije), već da sprovedu ispitivanja čije bi zaključke trebalo ozbiljno razmotriti pri donošenju političkih odluka.

Literatura

- Cooper, Paul. 2004. The gift of education: an anthropological perspective on the commoditization of learning. *Anthropology Today* 20(6): 5–9.
- Cooper, Paul. 2007. Knowing your 'Lemons': Quality Uncertainty in UK Higher Education. *Quality in Higher Education* 13(1): 19-29.

³⁶ O ovom problemu, sa posebnim osvrtom na domaći kontekst, već su napisani oštri kritički radovi (Kovačević 2008; Milenković 2009). O civilizacijskim/moralnim implikacijama "ukidanja društveno-humanističkih nauka" u Srbiji posebno obratiti pažnju na pomenuti Milenkovićev tekst (2009).

- Delanty, Gerard. 2003. Ideologies of the Knowledge Society and the Cultural Contradictions of Higher Education. *Policy Futures in Education* 1(1): 71-82.
- Derek, Bok. 2005. *Univerziteti na tržištu*. Beograd: Clio.
- Douglas, Jacqueline and Alex Douglas. 2006. Evaluating teaching quality. *Quality in Higher Education* 12(1): 3-13.
- Evans, Lewis. 1997. The Quest for Quality in Universities. *Agenda* 4(4): 399-406.
- Florian, Răzvan V. 2007. Irreproducibility of the results of the Shanghai academic ranking of world universities. *Scientometrics* 72(1): 25-32.
- Gačanović, Ivana. 2009. Antropološke perspektive o/u kulturi revizije. *Antropologija* 8: 82-97.
- Griffith, A. and K. Rask. 2007. The Influence of the US News and World Report Collegiate Rankings on the Matriculation Decision of High-Ability Students: 1995-2004. *Economics of Education Review* 26(2): 244-55.
- Hazelkorn, Ellena. 2009a. Impact of Global Rankings on Higher Education Research and the Production of Knowledge. *UNESCO Forum on Higher Education, Research and Knowledge*, Occasional Paper No. 15: 1-14. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001816/181653e.pdf>
- Hazelkorn, Ellena. 2009b. *Rankings and the (re)Construction of Knowledge*. Centre for Social and Educational Research. Dostupno na: <http://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=cseroth>
- Holmes, Richard. 2006. The THES University Rankings: Are They Really World Class?. *Asian Journal of University Education* 2(1): 1-14. Dostupno na: <http://www.oocities.com/universities06/ajueart.pdf>
- Kornbrot, Diana Eugenie. 2007. Misleading 'quality' measures in Higher Education: problems from combining diverse indicators that include subjective ratings and academic performance and costs. *Radical Statistics* 94: 48-63.
- Kovačević, Ivan. 2008. Odnos države prema humanističkim naukama u Srbiji početkom XX veka: Citatometrija kao pokušaj ubistva srpske antropologije. *Etnoantropološki problemi* 3(2): 27-43.
- Kovačević, Ivan. 2009. O ćurkama, pilićima i citatnim indeksima. *Antropologija* 8: 9-31.
- Liessmann, Konrad Paul. 2008. *Teorija neobrazovanosti: Zablude društva znanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Milenković, Miloš. 2009. O brojanju i merenju (drugih) ljudi (za novac). *Antropologija* 8: 33-52.
- Myers, Luke and Jonathan Robe. 2009. *College rankings: History, Criticism and Reform*. A Report from the Center for College Affordability and Productivity, Washington, DC. Dostupno na: http://www.centerforcollegeaffordability.org/uploads/College_Rankings_History.pdf
- Roberts, Andy. 2002. A Principled Complementarity of Method: In Defence of Methodological Eclecticism and the Qualitative-Quantitative Debate. *The Qualitative Report* 7(3). Dostupno na: <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR7-3/roberts.html>
- Shore, Cris and Susan Wright. 1999. Audit Culture and Anthropology: Neo-Liberalism in British Higher Education. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 5 (4): 557-75.

- Shore, Cris and Susan Wright. 2000. "Coercive accountability: the rise of audit culture and higher education". In M. Strathern (ed.) *Audit cultures: anthropological studies in accountability, ethics and the academy*, 57– 89. London: Routledge.
- Stella, Antony and David Woodhouse. 2006. Ranking of Higher Education Institutions. *AUQA Occasional Publication*: 1-26. Dostupno na: http://www.auqa.edu.au/files/publications/ranking_of_higher_education_institutions_final.pdf
- Strathern, Marilyn. 2000. The Tyranny of Transparency. *British Educational Research Journal* 26(3): 309-321.
- Webster, David S. 1992. "Reputational Rankings of Colleges, Universities and Individual Disciplines and Fields of Study, From Their Beginnings to the Present". In *Higher Education: Handbook of Theory and Research* Vol. 8, ed. J. C. Smart, 234-304. New York: Agathon Press.

Izvori

- Aminios, Loukas N. s. a. *University Performance Evaluation Approaches: The Case of Ranking Systems*. Dostupno na: <http://www.ep.liu.se/ecp/026/111/ecp0726111.pdf>
- Baty, Phil. 2009. New data partner for World University Rankings. *Times Higher Education*, October 30. Dostupno na: <http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?sectioncode=26&storycode=408881&c=2>
- IMHE Info. 2007. How do rankings impact on higher education? *IMHE*, December. Dostupno na: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/27/39802910.pdf>
- Osako, Norio. Chapter 3 Evaluation Techniques and Criteria to Assess Internationalization; Section 1 Evaluation, Quality Assurance and Internationalization in Universities. Dostupno na: <http://www.gcn-osaka.jp/project/finalreport/3/3-1e.pdf>
- Patten, Chris. 2004. Chris Patten's speech. *Guardian.co.uk*. February 5. Dostupno na: <http://www.guardian.co.uk/education/2004/feb/05/highereducation.tuitionfees1>
- Paget, John. 2008. World's Top-25 Universities: Two Major Rankings Give Very Different Results. *AllAboutUni.com*, December 2. Dostupno na: http://www.allaboutuni.com/site/serv_publications.php?type=P&pub=16

Ivana Gačanović

The Question of World University Rankings, Or: On the Challenges Facing Contemporary Higher Education Systems

In the context of the interrelatedness of the general methodology of science and the methodology of ethnology and anthropology, on the one hand, and the subject of research of the anthropology of science and the anthropology of education, on the other, as exemplified by the current European and Serbian university reforms, the paper considers one of the fundamental consequences of globalization – the increasing need to *compare* things on a global level. Comparison often involves the reduction of phenomena to just a few features, preferably those that are

easily quantifiable. The increasingly popular, and politically increasingly relevant, world university rankings are a case in point. By highlighting the phenomenon of *the reduction of comparison to competition and the rehabilitation of positivism*, the paper explores the way in which the reduction of criteria for "quality control" and "determining the excellence" of institutions of higher education through their ranking leads to the possibly irreversible reconceptualization of the concept of higher education, i.e. of the parameters that define it.

Key words: globalization, universities, scientometry, ranking, anthropology of education, anthropology of science, methodology

Ivana Gačanović

Le classement global des universités: Vers une analyse anthropologique pertinente

Dans le contexte d'une corrélation existant entre la méthodologie générale des sciences et la méthodologie de l'ethnologie et de l'anthropologie d'une part, et de l'autre une thématique de recherche de l'anthropologie de la science et de l'anthropologie de l'éducation, sur des exemples de réformes actuelles des universités européennes et serbes, j'analyse l'une des conséquences fondamentales de la globalisation – le besoin de plus en plus pressant de *comparer* les choses à l'échelle du monde. La comparaison implique souvent la réduction des phénomènes à un nombre très réduit de leurs caractéristiques, et, si cela est possible, d'autant plus mesurable. De plus en plus populaires, et dans l'optique politique de plus en plus pertinents, les classements globaux des universités sont un exemple de ce phénomène. Mettant en lumière les phénomènes comme celui de la *réduction de la comparaison à la compétition* et celui de la *réhabilitation du positivisme*, je m'efforce dans mon travail de montrer de quelle manière la réduction des critères pour "le contrôle de la qualité" et "l'établissement de l'excellence" des institutions de l'enseignement supérieur à ceux de leur classement influe sur la reconceptualisation peut-être irréversible de la notion de l'enseignement supérieur, c'est-à-dire des paramètres qui le décrivent comme tel.

Mots-clés: globalisation, universités, scientométrie, classement, anthropologie de l'éducation, anthropologie de la science, méthodologie

Primljeno 28.02.2010.

Prihvaćeno 19.03.2010.